

การ

ประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุก
เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนณัฐพร สิงห์สร^{1*}

รับบทความ: 18 กรกฎาคม 2566 แก้ไขบทความ: 13 สิงหาคม 2566 ตอรับบทความ: 15 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้แสดงหลักการพื้นฐานสำหรับการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี โดยจุดมุ่งหมายสำคัญคือการพัฒนาศักยภาพปัจเจกบุคคลให้มีชีวิตที่ดี เกิดการสร้างสรรค์องค์กรหรือสังคมให้ สร้างสรรค์ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในสถานการณ์โลกยุคปัจจุบันที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และยากที่จะทำนายได้ หากมีการศึกษาและประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับการจัดการศึกษา อย่างเหมาะสมจะเป็นการบูรณาการศาสตร์สู่การเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง และต้องอาศัยองค์ประกอบ 2 ประการ คือ 1) องค์ประกอบภายนอก เป็นการสนับสนุนการพัฒนาตนเองเป็นไปด้วยดี และ 2) องค์ประกอบภายใน ผู้ศึกษาจะต้องเป็นคนรู้จักคิด พิจารณาใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตและการเห็นตามสภาวะความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย การสร้างสมดุลการพัฒนาองค์กรให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นการบริหารเชิงรุกซึ่งสามารถนำพาองค์กรสู่เป้าหมายได้และเกิดความยั่งยืนได้ หลักสัปปุริสธรรมสำหรับประยุกต์การบริหารการศึกษาเชิงรุกประกอบด้วย 1) ฉัမ်มัญญตา คือการรู้จักเหตุ 2) อัถลัญญตา การรู้จักเป้าหมายขององค์กร 3) อัถตัญญตา การรู้จักตนเอง 4) มัตตัญญตา การรู้จักประมาณความพอดี 5) กาลัญญตา การรู้จักเวลาและรู้คุณค่าของเวลา 6) ปริสสัญญตา การรู้จักชุมชนและรู้จักสังคม และ 7) ปุคคัลปโรปปริญญตา การรู้จักบุคคลรู้จักประเภทของบุคคล

คำสำคัญ: หลักสัปปุริสธรรม การบริหารการศึกษาเชิงรุก การพัฒนาที่ยั่งยืน

¹ นักศึกษาปริญญาเอก คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

* อีเมล: natataporn1223@gmail.com

Application of Sappurisathama Principles for Proactive Education Management to Enhance Sustainable Development

Natataporn Singsorn ^{1*}

Abstract

The principles of Buddhism have expressed the basic principles for education and the development of a good quality of life. The main goal is to develop the potential of individuals to have a good life, create an organization or society to be creative, and continuously develop. In today's world situation, which is constantly changing, rapid and difficult to predict. If Buddhist principles are studied and applied appropriately, it will integrate science into enhancing sustainable development. The purpose of this article is to present guidelines for the application of Sappurisathama principles for proactive education management to enhance sustainable development. The study found that Buddhism believes that every human being has the potential to transform himself into various aspects on his own and relies on 2 elements: (1) the external element to support self-development, and 2) the internal element is to think, reason, and see according to the causal relationship. Balancing organizational development to suit the changing situation will be proactive management that can lead the organization towards its goals and achieve sustainability. The Sappurisathama principles for the application of proactive educational administration consist of 1) Dharmannutta is knowing the cause, 2) Atthannuta is the goal of the organization, 3) Attannuta is self-awareness, 4) Mattannuta is knowing the estimate of fit, 5) Kàlannutà is knowing time and appreciating time, 6) Parisannutà is knowing the community and society, and 7) Puggalannutà is knowing the type of person.

Keywords: Sappuristham Principles, Proactive Education Administration, Sustainable Development

¹ Ph.D. Candidate, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Wang Noi District, Phra Nakhon Sri Ayutthaya, Thailand

* Email: natataporn1223@gmail.com

บทนำ

พลวัตของสังคมและโลกปัจจุบันได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทุกหน่วยงานและองค์กรต้องมีการปรับตัวเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โลกที่ถูกเชื่อมโยงด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้สังคมที่มีความสามารถในการเข้าถึงความรู้ และเครือข่าย เป็นการเพิ่มความเท่าเทียมกันในโอกาสของคนในสังคม เป็นกระบวนการมุ่งเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพพลเมืองให้มีคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อประเทศทุกด้านในระยะยาว (จินตนา สัจจามันท์, 2556) ในส่วนของประเทศไทยได้เป็นภาคีทางการศึกษากับนานาชาติประเทศที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs) ซึ่งเป็นประเด็นและทิศทางร่วมกัน ทุกประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกจะต้องมีพันธกิจร่วมกันต่อโลกอนาคตระหว่างปี ค.ศ. 2015-2030 (พ.ศ. 2558-2573) ทุกหน่วยงานและองค์กรต้องมุ่งเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพ และการเรียนรู้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไทยให้บรรลุเป้าหมายว่าให้ทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม สนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเร่งพัฒนาคุณภาพในทุกระดับการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งด้านโอกาสทางการศึกษา ความเสมอภาค ความเท่าเทียมและทั่วถึงในทุกช่วงวัย ให้ทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพในทุกระดับ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ความเคลื่อนไหวดังกล่าวข้างต้นเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องพัฒนา อบรม และแสวงหาเครื่องมือทางด้านการจัดการใหม่ ๆ เข้ามาช่วยในการบริหาร และพัฒนาความสามารถในการแข่งขันขององค์กรอยู่เสมอ

การบริหารการศึกษาเชิงรุก (Proactive Management) เป็นแนวทางสำคัญที่ผู้บริหารยุคใหม่จะต้องเรียนรู้ ปรับฐานคิด และต้องรู้จักวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กรและรู้จักสร้างสรรค์โอกาสที่เกิดขึ้นจากภายนอกมาทำให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานขององค์กรเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันและหาทางหลีกเลี่ยงผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรให้มากที่สุด ผู้บริหารสถานศึกษาจะเป็นบุคคลสำคัญและเป็นกลไกอันดับต้น ๆ ในการที่จะต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้มีความสามารถ ผู้นำทางการศึกษาสามารถกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน มอบอิสรภาพและความเชื่อใจให้บุคลากร มอบความรับผิดชอบและกระบวนการที่ถูกต้อง การพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ ในการบริหารครอบคลุมตั้งแต่ความต่อเนื่องของการวิเคราะห์ ความต้องการการวางแผนงาน การนำแผนงานไปปฏิบัติ การติดตามความก้าวหน้า การกำกับดูแลปรับปรุงแก้ไข ให้งานบรรลุเป้าหมาย การประสานความร่วมมือในการปฏิบัติงาน และการติดตามประเมินผลงานเพื่อให้องค์กรสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร (Optimization of resources utilization) (โสภณ ภูเก้าล้วน และจิตติวรรณ สินธุ์นอก, 2557) กล่าวได้ว่าสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาในทุกมิติ การรู้เท่าทันและพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการใหม่ ๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษาและเป็นศาสนาที่มุ่งสอนให้ทุกคนมีศักยภาพในตนเอง สามารถที่จะพัฒนาตนเองไปจนถึงจุดสูงสุดได้ด้วยความเพียร ด้วยสติปัญญาของตนเอง โดยไม่ต้อง

พึงพาสังสัคค์สัทธิภายนอกมาบันดาล ในการพัฒนาดนเองนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะแสดงหลักการพื้นฐานสำหรับชีวิตที่ดีของมนุษย์ว่าอย่างน้อยต้องมีการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และควรพัฒนาก้าวขึ้นไปถึงหลักแห่งการกระทำที่เป็นประโยชน์ ทั้งเกื้อกูลแก่ตนเองและเกื้อกูลแก่ผู้อื่นโดยการมีชีวิตที่ดีงามซึ่งเจริญพัฒนาทั้งกาย วาจา และใจ ทั้งในการอยู่ร่วมและปฏิบัติต่อกันและต่อสิ่งสรรพด้วยดี ทั้งในควมมีจิตใจดีงามและความมีปัญญาที่จะแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) มิติของระบบความเป็นองค์กรรวม พระพุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติที่ทุกส่วนส่งผลกระทบต่อกันจึงต้องทำการที่เกื้อกูลประสานกลมกลืนกันเพื่อให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544) ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังเช่นในปัจจุบัน การมุ่งเน้นจัดการศึกษาที่เริ่มต้นระดับปัจเจกบุคคลหรือตัวเองให้ดีที่สุดจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการปรับตัวและพัฒนาตนเองให้ทันต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่อาจคาดเดาได้

บทความนี้มุ่งนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือหลักสัปปุริสธรรมซึ่งถือว่าเป็นหลักสำหรับสัตบุรุษหรือผู้ที่มีสัมมาทิฐิ เป็นหลักธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ธัมมัญญตา อตถัญญตา อตตัญญตา มัตตัญญตา กาลัญญตา ปริสัญญตา และบุคคลปรปรัญญตา โดยมุ่งหวังว่าจะเป็นแนวทางสำคัญในการประยุกต์สู่การบริหารจัดการศึกษาเชิงรุกในยุคของการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความยั่งยืนได้

การจัดการศึกษาเชิงรุก: ความสำคัญ และการปรับตัวในบริบทการเปลี่ยนแปลง

โลกแห่งการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อนนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งผู้บริหาร การศึกษาและบุคลากรจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ถูก Disruptions อย่างแรง ดังปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคม และองค์กร ห้างร้าน ธุรกิจต่าง ๆ แม้แต่การศึกษา ผู้นำการศึกษาทุกระดับในยุค VUCA World ซึ่งมีลักษณะความผันผวน (Volatility) มีความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความสลับซับซ้อน (Complexity) และ ความคลุมเครือ (Ambiguity) ผู้นำทางการศึกษาจะต้องพัฒนาการศึกษาอย่างมีเป้าหมาย โดยตระหนักถึงการสร้างโอกาสทางการศึกษา การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และสร้างโอกาสการเติบโตทางการศึกษาเป็นสำคัญ

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาบุคลากรของประเทศชาติเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การศึกษา หมายถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนให้มีความเจริญงอกงาม มีความรู้ ความคิด และความเจริญงอกงามที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการปฏิบัติหน้าที่ได้ถูกต้อง การมีอุปนิสัยที่ดีงาม การรู้จักเรียนรู้และแสวงหาประสบการณ์ และความสามารถในการมีทักษะตลอดจนปฏิบัติตนอย่างเป็นผู้มีคุณธรรม มีความสง่างาม รู้จักเสียสละ และเป็นสมาชิกที่ดีในสังคม (พรพนธ อุษุภาพ, 2562) นอกจากนี้แล้วการศึกษายังมีความหมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาความรู้ ศีลธรรม คุณค่า และความเข้าใจต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับชีวิตเพื่อให้

ทั้งเด็กและผู้ใหญ่มีความเข้าใจต่อวัฒนธรรมและแนวคิดต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสังคมของตนเองและของชาติอื่น ตลอดจนทั้งความเข้าใจต่อกฎต่าง ๆ ตามธรรมชาติ พร้อมทั้งมีทักษะอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้และการสื่อสาร (UNESCO, 1979)

การจัดการศึกษาแต่ละประเทศจะมีจุดมุ่งหมายที่หลากหลายและมีกระบวนการที่แตกต่างกันไปตามบริบทและวัตถุประสงค์ของแต่ละองค์กรหรือระบบการศึกษา ในส่วนของประเทศไทยปัจจุบันหลังจากมีการปฏิรูปการศึกษาในหลายวาระ ได้ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันทางการศึกษาโดยมุ่งจัดการศึกษาให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสและความเสมอภาคการศึกษาที่มีคุณภาพ มุ่งพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ และพัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะในการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาประเทศให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ในส่วนของการพัฒนาการศึกษาสำหรับอนาคต ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพของพลเมือง การศึกษาเป็นการพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพการศึกษาที่ดีจะส่งผลต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศใน 20-25 ปีข้างหน้า ครูและผู้บริหารโรงเรียนคือหัวใจสำคัญของคุณภาพการศึกษา ระบบการผลิตครูใหม่ และการพัฒนาครูประจำการที่เชื่อมโยง (Align) กับการพัฒนาการสอนในชั้นเรียนและโรงเรียนเพื่อยกระดับผลลัพธ์การเรียนรู้ตามแนวทางประเทศที่มีผลลัพธ์ของการศึกษาคุณภาพระดับโลก (วิจารณ์ พานิช และปิยาภรณ์ มัณฑะจิตร, 2563) อาจกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษาโดยภาพรวมมีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่การนำไปสู่เป้าหมายอันพึงปรารถนาในการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์

การจัดการศึกษาเชิงรุก เป็นแนวทางการบริหารการศึกษาที่มุ่งประกอบเริ่มจากการเตรียมการที่ดี การจัดองค์ประกอบของการบริหารจัดการ การควบคุมติดตามเพื่อให้เกิดคุณภาพ และการนำองค์กรสู่เป้าหมาย ท่ามกลางสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ผู้บริหารจะต้องมีทักษะและภาวะผู้นำเชิงรุก (Proactive leadership) ซึ่งต้องมีอิทธิพลเชิงการชี้นำ โนมน้าวผู้อื่น พื้นฐานของการสร้างความตระหนักถึงจุดแข็ง จุดอ่อนในศักยภาพของตนเองและองค์กรอยู่ตลอดเวลา คุณลักษณะสำหรับภาวะผู้นำเชิงรุกที่สำคัญคือการรู้จักตนเอง (Self - Awareness) การมีจินตนาการ (Imagination) การมีวิจาร์ณญาณ (Conscious) และการมีความมุ่งมั่นที่เป็นอิสระ (Independent Will) (Covey, 2004) นอกจากนี้แล้ว ในการจัดการศึกษาเชิงรุก ผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารและการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายความสำเร็จ กล่าวคือ การบริหารการศึกษาผู้นำเชิงกลยุทธ์จะต้องเป็นผู้นำที่มีความรับผิดชอบในการสร้างและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขององค์กร ผู้นำเชิงกลยุทธ์นั้นเป็นทั้งผู้กำหนดและเป็นผู้นำสู่การปฏิบัติ จะช่วยให้สมาชิกในองค์กรมีความสามารถในการมองเห็นภาพรวมและขอบเขตงานได้กว้างขวาง ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้องค์กรสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงาน รวมทั้งการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งจะเป็นผลดีต่อผู้เรียนคือนักเรียน (นันทิยาภรณ์ หงษ์เวียงจันทร์, 2559)

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษาเชิงรุกมีความหมายที่ครอบคลุมถึงการผสมผสานวิสัยทัศน์การทำงานของผู้บริหารการศึกษาที่มีเป้าหมายสู่อนาคตโดยอาศัยข้อมูลข่าวสารหรือประสบการณ์ที่ได้รับมาบูรณาการเป็นกรอบความคิดเพื่อเน้นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคต พร้อมทั้งคำนึงถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคในการบริหารการศึกษาเพื่อพัฒนาและนำพาองค์กรสู่เป้าหมาย

การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นผลสืบเนื่องจากการสรุปสภาวะการศึกษาของโลกในศตวรรษที่ 20 (ประมาณ พ.ศ. 2523) ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงภาวะถดถอยของการศึกษาทั่วโลก ทั้งเด็กและผู้ใหญ่โดยเฉพาะสตรีและเด็กผู้หญิงจำนวนมากไม่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานและผู้ใหญ่จำนวนมากไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ด้วยความตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้มีการจัดประชุมระดับโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (World Conference on Education for All) หรือปฏิญญาจอมเทียน (Jomtien Declaration) โดยวัตถุประสงค์สูงสุดคือเพื่อจัดการศึกษาที่สนองต่อความต้องการการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานของเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ทุกคน โดยได้กำหนดกรอบการดำเนินงานเพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน (Framework for action the basic learning needs) โดยจะต้องบรรลุผลสำเร็จภายในปี พ.ศ. 2543 และจากผลสืบเนื่องจากการจัดประชุมดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2555 หลังมีการเปลี่ยนผ่านเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals) ซึ่งสิ้นสุดในปี พ.ศ. 2555 (ค.ศ. 2015) สหประชาชาติได้ริเริ่มกระบวนการหารือและกำหนดวาระการพัฒนาภายหลังปี ค.ศ. 2015 (Post-2015 Development Agenda) ได้กำหนดประเด็นการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) และได้มีการประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2558 - 2573 เป็นระยะเวลาทั้งหมด 15 ปี (ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์, 2562) กล่าวโดยสรุปสาระสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนครอบคลุมมิติที่สำคัญ 3 มิติ คือ มิติด้านนิเวศวิทยา เป็นการเสริมสร้างและมุ่งให้ประชากรบนโลกทุกคนตระหนักถึงระบบนิเวศในระยะยาว ยังหลงเหลือให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ และสามารถที่จะใช้ได้อย่างยั่งยืน มิติด้านสังคม เป็นการให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมและความเสมอภาคทางสังคม การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีเป้าหมายในการรักษาคุณภาพชีวิตของประชากรให้ดีและยั่งยืนต่อเนื่อง และมีมิติด้านเศรษฐกิจ เป็นการให้ความสำคัญกับการขยายตัวของเศรษฐกิจโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสงวนรักษาไว้ซึ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มุ่งการเอื้อประโยชน์ต่อคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต ตระหนักถึงการพัฒนาโครงสร้างการผลิตและการบริโภคที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (ธนากร สังเขป, 2556: 121)

ประเด็นและสาระสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เป็นแนวปฏิบัติสำหรับภาคีประเทศต่าง ๆ ประกอบด้วย เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่ (No poverty) เป้าหมายที่ 2 ขจัดความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร ปรับปรุงโภชนาการ และสนับสนุนการทำเกษตรอย่างยั่งยืน (Zero hunger) เป้าหมายที่ 3 รับรองการมีสุขภาพและการเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกวัย (Good health and

wellbeing) เป้าหมายที่ 4 สร้างหลักประกันให้การศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียม และครอบคลุม ส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน (Quality education) เป้าหมายที่ 5 บรรลุความเท่าเทียมทางเพศ พัฒนาศักยภาพสตรีและเด็กผู้หญิง (Gender equality) เป้าหมายที่ 6 การจัดการน้ำและสุขาภิบาล (Clean water and sanitation) ด้วยการสร้างหลักประกันให้มีน้ำใช้ และมีการบริหารจัดการน้ำและการสุขาภิบาลอย่างยั่งยืนสำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 7 รับรองการมีพลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ เชื่อถือได้ ยั่งยืนทันสมัย (Affordable and clean energy) เป้าหมายที่ 8 การจ้างงานที่มีคุณค่า และการเติบโตทางเศรษฐกิจ การจัดการน้ำและสุขาภิบาล (Decent work and economic growth) ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและครอบคลุม มีการจ้างงานเต็มอัตราและมีคุณค่าสำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 9 อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน (Industry, innovation, and infrastructure) เป้าหมายที่ 10 ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ (Reduced Inequalities) เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาอย่างครอบคลุมและยั่งยืน (Sustainable Cities and communities) เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน (Responsible consumption) เป้าหมายที่ 13 ดำเนินมาตรการเร่งด่วนเพื่อรับมือกับสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ (Climate action) เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้มหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Life below water) เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง พื้นฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบกอย่างยั่งยืน (Life on land) การบริหารจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืนต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย ปกป้องการเสื่อมโทรมและฟื้นฟูสภาพดิน และหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมความสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยกเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Peace and justice strong institutions) ให้ทุกคนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ และทุกคนสามารถเข้าถึงได้ทุกระดับ และ เป้าหมายที่ 17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Partnerships for the goals) (คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2566) ประเทศไทยได้นำเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง 17 ประเด็นมาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกรอบการพัฒนาประเทศ ดังที่ได้ปรากฏตามวิสัยทัศน์ที่ว่า “ประเทศไทยมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” และทุกหน่วยงานได้ถือเป็นแนวปฏิบัติในการบูรณาการสู่พันธกิจที่รับผิดชอบตามบริบทของหน่วยงาน

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development: ESD) เป็นประเด็นสืบเนื่องจากการพัฒนาที่ยั่งยืนและได้รับการยอมรับแพร่หลายในระดับนานาชาติ อย่างไรก็ตามในกระบวนการจัดการศึกษายังมีประเด็นที่ท้าทายหลายมิติ เช่น การเสริมสร้างความตระหนัก การบูรณาการหลักสูตร การปฏิรูปการศึกษา การนิยามเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบูรณาการเนื้อหาสาระ และบทบาทของหน่วยงานที่รับผิดชอบ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดจะมีผลกระทบต่อการดำเนินงานเชิงนโยบายในด้านต่าง ๆ ของการขับเคลื่อนการศึกษาระดับประเทศ การพัฒนาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกตาม

มุมมองของนักการศึกษาเห็นว่าเป็นเรื่องของการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของโลก และการพัฒนาที่ยั่งยืนตามความหมาย 4 ความหมาย คือ

ความหมายที่ 1 “เป็นความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับการให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนา”

ความหมายที่ 2 “เป็นการยกระดับความตระหนัก กระจายข้อมูลสารสนเทศของรัฐให้ประชาชนได้รับรู้”

ความหมายที่ 3 “เป็นการศึกษาเรื่องโลก เน้นการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างท้องถิ่นกับโลก”

และ ความหมายที่ 4 “เป็นการเสริมทักษะต่าง ๆ เน้นกระบวนการเรียนรู้ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ” (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562)

องค์การยูเนสโกได้กำหนดเป้าประสงค์หลัก 7 ประการ และเป้าประสงค์เพิ่มเติม 3 ประการ เพื่อจะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาการศึกษาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในปี 2573 (สหประชาชาติ ประเทศไทย, 2566) ดังนี้ SDG (4.1) สร้างหลักประกันว่าเด็กชายและเด็กหญิงทุกคนสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียมและไม่มีค่าใช้จ่ายนำไปสู่ผลลัพธ์ทางการเรียนที่มีประสิทธิภาพ SDG (4.2) สร้างหลักประกันว่าเด็กชายและเด็กหญิงทุกคนเข้าถึงการพัฒนา การดูแล และการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพ เพื่อให้เด็กเหล่านั้นมีความพร้อมสำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษา SDG (4.3) ให้ชายและหญิงทุกคนเข้าถึงการศึกษาระดับอาชีวศึกษา อุดมศึกษา รวมถึงมหาวิทยาลัยที่มีราคาที่สามารถจ่ายได้และมีคุณภาพ SDG (4.4) เพิ่มจำนวนเยาวชนและผู้ใหญ่ที่มีทักษะที่จำเป็นรวมถึงทักษะทางเทคนิคและอาชีพสำหรับการจ้างงาน การมีงานที่ดีและการเป็นผู้ประกอบการ SDG (4.5) ขจัดความเหลื่อมล้ำทางเพศในการศึกษาและสร้างหลักประกันว่ากลุ่มที่เปราะบางซึ่งรวมถึงผู้พิการชนพื้นเมือง และเด็กเข้าถึงการศึกษาและการฝึกอาชีพทุกระดับอย่างเท่าเทียม SDG (4.6) สร้างหลักประกันว่าเยาวชนทุกคนและผู้ใหญ่ในสัดส่วนสูงทั้งชายและหญิงสามารถอ่านออกเขียนได้และคำนวณได้ และ SDG (4.7) สร้างหลักประกันว่าผู้เรียนทุกคนได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมไปถึงการศึกษาสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนและการมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืน สิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคระหว่างเพศ การส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความสงบสุขและไม่ใช้ความรุนแรง การเป็นพลเมืองของโลกและความนิยมในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและในส่วนของวัฒนธรรมต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเพิ่มเติมคือ 4.a สร้างและยกระดับอุปกรณ์และเครื่องมือทางการศึกษาที่อ่อนไหวต่อเด็ก ผู้พิการและเพศภาวะ และให้มีสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่ปลอดภัยปราศจากความรุนแรงครอบคลุมและมีประสิทธิภาพสำหรับทุกคน 4.b ขยายจำนวนทุนการศึกษาในทั่วโลกที่ให้สำหรับประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะประเทศพัฒนาน้อยที่สุด รัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็กและประเทศในแอฟริกาในการสมัครเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา รวมถึงการฝึกอาชีพและโปรแกรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารด้านเทคนิค วิศวกรรมและวิทยาศาสตร์ ในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ภายในปี 2563 และ 4.c เพิ่มจำนวนครูที่มีคุณภาพรวมถึงการดำเนินการผ่านความร่วมมือระหว่างประเทศในการฝึกอบรมครูในประเทศกำลัง

พัฒนาเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศพัฒนาน้อยที่สุด และรัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก อาจสรุปได้ว่าการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับแนวคิดหลัก 4 ส่วนหลัก คือ เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประเด็น เป้าหมายการศึกษาที่เท่าเทียม เป้าประสงค์ของการพัฒนา 7 ประการ และส่วนเพิ่มเติมเกี่ยวข้องอีก 3 ประการ

หลักสัปปุริสธรรม: พุทธธรรมสู่การจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน

พุทธธรรมได้ชื่อว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นแนวทางสายกลาง เป็นคำสอนที่มุ่งสำหรับคนทุกประเภท ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนรู้จักจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้ และโดยลักษณะทั่วไปสามารถสรุปได้ 2 อย่าง คือ 1) แสดงหลักความจริงสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือเรียกเต็มว่า “มัชฌิมนธรรมเทศนา” ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ทางปฏิบัติในชีวิตประจำวันเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นแล้วยึดมั่นปกป้องทฤษฎีนั้น ๆ ด้วยการเก็บความจริงทางปรัชญา และ 2) แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ตั้งแต่ในชาตินี้ ในทางปฏิบัติ ความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือ คฤหัสถ์ เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ในด้านมิติของการจัดการศึกษาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง หลักสัปปุริสธรรมเป็นหลักธรรมที่มีการนำมาประยุกต์ใช้ในหลากหลายมิติ ทั้งการพัฒนาศักยภาพ การพัฒนากลุ่ม และการวิเคราะห์มีความสัมพันธ์กับการบริหารองค์การที่เป็นชัดเจนและเป็นรูปธรรม และผู้นำองค์กร หากมีคุณลักษณะตามหลักสัปปุริสธรรมจะนับว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติของนักบริหารที่ประสบความสำเร็จ (บุญช่วย ศิริเกษ, ชิชณพงศ์ ศรีจันทร์, พระครูปลัดจักรพล สิริธโร และพิมพ์อร สดเอี่ยม, 2565) ดังนั้นการศึกษาและหาแนวทางประยุกต์ใช้ให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันจึงมีความสำคัญ

หลักสัปปุริสธรรม: ความสำคัญ และที่มา

ศัพท์คำว่า “สัปปุริสธรรม” หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ หรือธรรมของผู้ดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2559) ตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาผู้ที่ได้ชื่อว่า “คนดี” “คนมีปัญญา” และ “คนมีคุณธรรม” จะเรียกว่าสัตบุรุษบ้าง บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรมหรือสัตบุรุษนี้ทำหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำ หรือชักนำสัมมาทิฐิให้ผู้อื่น หรือบุคคลผู้แสวงหาสัมมาทิฐิ กระตือรือร้นไปหาไปปรึกษา ไปสดับฟัง ไปขอคำแนะนำสั่งสอน โดยสรุปเรียกว่าเป็นสัตบุรุษ และถือว่าผู้นั้นเป็นกัลยาณมิตร (อุดมพร ชื่นไพบูลย์, 2555) สัปปุริสธรรมคือหลักธรรมของผู้ประพฤติดี ผู้ที่ได้ยึดถือ และนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต (ประเทืองสุข ยังเสถียร, 2559) สรุปได้ว่า “สัปปุริสธรรม” ตามหลักพุทธศาสนา คือคุณลักษณะของ

ความเป็นคนดี คุณธรรม และปัญญาที่แสดงในบุคคลที่มีความพร้อมที่จะช่วยเหลือและแนะนำให้ผู้อื่นในทางที่ดี เพื่อความถูกต้อง และเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาบุคลากรและผู้นำในองค์กรหรือสังคมต่าง ๆ โดยผู้ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวสามารถถือเป็นสัตบุรุษหรือบัณฑิตได้ และถือว่าเป็นกัลยาณมิตรที่เข้าใจและช่วยเหลือผู้อื่นในทางที่ดี

องค์ประกอบของสัปปริสธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2559) ได้สรุปองค์ประกอบของสัปปริสธรรม ดังนี้

1. **ธัมมัญญตา** (Knowing the law; knowing the cause) หมายถึง ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้น ๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าต้องกระทำเหตุอันนี้ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น ๆ เป็นต้น

2. **อัตถัญญตา** (Knowing of the results or fruition derived from the causes) หมายถึง ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

3. **อัตตัญญตา** (Knowing oneself) หมายถึง ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4. **มัตตัญญตา** (Moderation; knowing how to be temperate) หมายถึง ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

5. **กาลัญญตา** (Knowing the proper time; knowing how to choose and keep time) หมายถึง ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

6. **ปริสัณญตา** (Knowing the assembly; knowing the society) หมายถึง ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

7. **บุคคลัญญตา หรือ บุคคลปโรปรัญญตา** (Knowing the individual; knowing the different individuals) หมายถึง ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และ

คุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

การบริหารการศึกษาปัจจุบันซึ่งอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ในปัจจุบัน ผู้บริหารหรือผู้นำสามารถประยุกต์ใช้พุทธธรรมคือ สัปปริสธรรมสู่การจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถประยุกต์ใช้ได้ตามบริบท ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 การเชื่อมโยงการประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม 7

สัปปริสธรรม	(ตัวอย่าง) ความหมาย	(ตัวอย่าง) มิติการประยุกต์ใช้	
		การจัดการศึกษาเชิงรุก	การศึกษาที่ยั่งยืน (ESD)
1. ฉัหมัญญตา	รู้หลักความจริง หลักเกณฑ์ กฎแห่งเหตุผล และผล ผลลัพธ์	➤ การรู้จักตนเอง ➤ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) SDG (4.6) SDG (4.7)
2. อัตถัญญตา	รู้ความมุ่งหมายประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ	➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) SDG (4.2) SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) (4.6) (4.7)
3. อัตตัญญตา	รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม	➤ การรู้จักตนเอง ➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) (4.4) SDG (4.5) (4.6)
4. มัตตัญญตา	ความพอดี รู้ประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ และการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม	➤ การรู้จักตนเอง ➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) SDG (4.2) SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) (4.6) (4.7)
5. กาลัญญตา	รู้กาลเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่ การงาน การตรงต่อเวลา ปฏิบัติภารกิจที่เหมาะสม	➤ การรู้จักตนเอง ➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) SDG (4.2) SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) (4.6) (4.7)
6. ปริสัณญตา	รู้จักชุมชน กลุ่ม องค์กร การปฏิบัติ และการดูแลที่เหมาะสม	➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) SDG (4.2) SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) (4.6) (4.7)

7. บุคคลัญญาตา	รู้ความแตกต่างของบุคคลและการปฏิบัติที่เหมาะสม	➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) SDG (4.2) SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) (4.6) (4.7)
----------------	---	--	---

ที่มา: สรุปและสังเคราะห์โดยผู้นิพนธ์ (ณัฐพร สิงห์สร)

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นถึงหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ หากมีการศึกษาตั้งแต่การให้คำนิยามและความหมายที่สอดคล้องกับประเด็นการบริหารการศึกษาเชิงรุกและการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืน เป็นการสะท้อนถึงการเชื่อมโยงในทุกมิติ และสามารถที่จะนำไปพัฒนาปรับใช้สู่แนวปฏิบัติได้ สามารถสรุป ได้ดังนี้

1. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านธัมมัญญาตา” กล่าวคือ การรู้หลักหรือรู้จักเหตุในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การรู้จักตนเอง ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาผสมผสานหรือบูรณาการให้เข้ากับการรู้จักเหตุ รู้จักหลักการ รู้กฎ กติกาของการบริหารให้ชัดเจนเพื่อให้แนวทางในการปฏิบัติงานด้านการจัดการศึกษาเชิงรุกทั้งสามส่วนเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้

2. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านอัตถัญญาตา” กล่าวคือ การรู้ความมุ่งหมายประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีวิจาร์ณญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง บูรณาการกับลักษณะของด้านการจัดการศึกษาเชิงรุก ผู้บริหารสถานศึกษาต้องรู้จักจุดหมายหรือเป้าหมาย เข้าใจวัตถุประสงค์ขององค์กรสถานศึกษาควรไปในทิศทางไหนเพื่อประโยชน์อะไร เพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างถูกต้องตามเป้าหมายนั้น เพื่อนำพาองค์กรสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จในอนาคต

3. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านอัตตัญญาตา” กล่าวคือ การรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และ คุณธรรม ในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีวิจาร์ณญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้นำที่ดีควรมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งโลกอย่างแท้จริง บูรณาการให้สอดคล้องกับการบริหารเชิงรุก ทั้งด้านนโยบาย มอบกรอบความคิดเพื่อเน้นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคต และด้านการปฏิบัติ การเป็นแบบอย่างที่ดี มีจินตนาการ มีวิจาร์ณญาณรู้เท่าทันสื่อและการรู้จักปรับตัว เป็นต้น

4. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านมัตตัญญาตา” กล่าวคือ ความพอดี รู้ประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ และการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีวิจาร์ณญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ

ผู้นำการเปลี่ยนแปลง บุรณาการให้สอดคล้องกับลักษณะของการบริหารเชิงรุกทั้งด้านนโยบาย และด้านการปฏิบัติ โดยการรู้จักความพอดีในการดำเนินชีวิตทุกอย่างได้ถูกต้องเหมาะสมด้วยเหตุนี้ผู้บริหารที่ดีตามหลักมัตตัญญูต่าย่อมนำมาซึ่งความพอเหมาะพอควรในการดำเนินกิจการงานสถานศึกษา อันสามารถนำบุคลากรไปสู่ความสุขสงบปลอดภัยและความเจริญอย่างแท้จริง

5. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านกาลัญญูตา” กล่าวคือ รู้กาลเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน การตรงต่อเวลา ปฏิบัติภารกิจที่เหมาะสม ในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การรู้จักตนเอง การมีวิจารณ์ญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง บุรณาการให้สอดคล้องกับลักษณะของการบริหารเชิงรุกทั้งด้านนโยบาย และด้านการปฏิบัติ คือรู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจกระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมคือ รู้จักเวลาที่จะควรประกอบกิจการงานต่าง ๆ หรือทำงานให้ทันกับเวลา เหมาะสมกับเวลา และรู้คุณค่าของเวลา

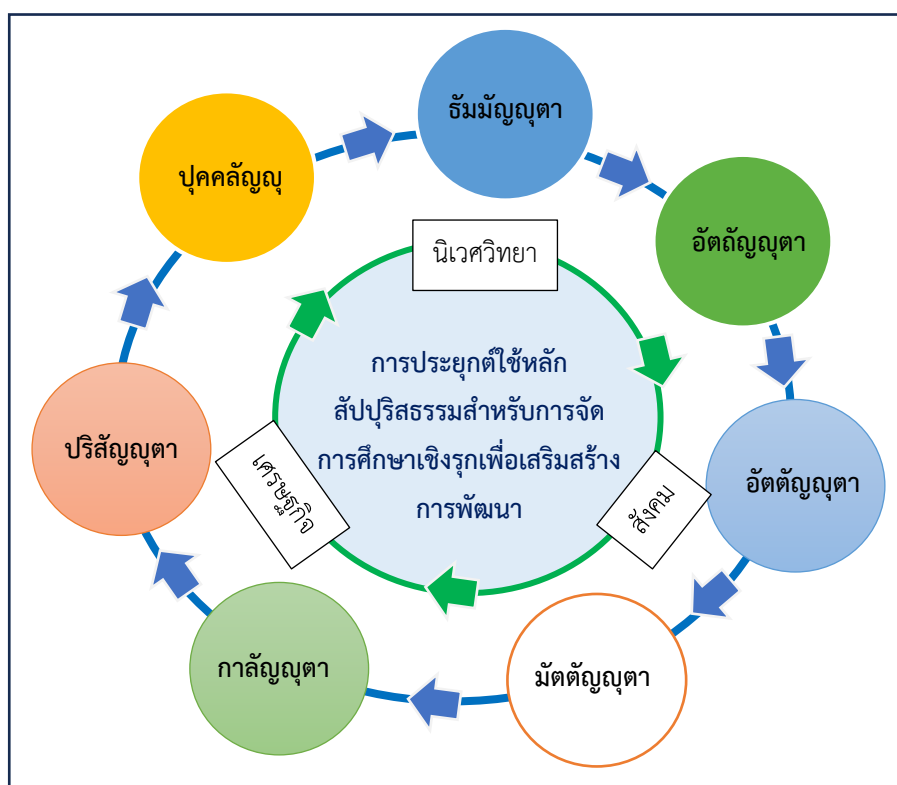
6. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านปริสัญญูตา” กล่าวคือ การรู้จักชุมชน กลุ่ม องค์กร การปฏิบัติ และการดูแลที่เหมาะสม รู้จักชุมชน สังคม ในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีวิจารณ์ญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยบุรณาการให้สอดคล้องกับลักษณะของการบริหารเชิงรุกทั้งด้านนโยบาย และด้านการปฏิบัติ คือการเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์ วัฒนธรรม ประเพณีของสังคมนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องเพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ ของสังคมนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องจะได้นำความสงบสุขสันติสุขความก้าวหน้ามาสู่บุคลากรทางการศึกษาอันส่งผลให้ความสัมพันธ์และความผูกพันต่อหน่วยงานหรือองค์กรแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นต้น

7. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านปุคคลัญญูตา” กล่าวคือ รู้ความแตกต่างของบุคคล และการปฏิบัติที่เหมาะสม ในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีวิจารณ์ญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยบุรณาการให้สอดคล้องกับลักษณะของการบริหารเชิงรุกทั้งด้านนโยบาย และด้านการปฏิบัติ การบริหารที่ดีย่อมรู้บุคคล รู้ประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี เพื่อให้เหมาะสมกับงาน และเพื่อให้เกิดประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าทั้งแก่ผู้ปฏิบัติและองค์กรสถานศึกษาได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการผสมผสานวิสัยทัศน์การทำงานของผู้บริหารที่มีเป้าหมายสู่อนาคต โดยอาศัยข้อมูลข่าวสาร หรือ ประสบการณ์ที่ได้รับมาบุรณาการเป็นกรอบความคิดเพื่อนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคต พร้อมทั้งคำนึงถึง จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคของงานบริหาร เพื่อพัฒนาและนำพาองค์กรสถานศึกษาสู่เป้าหมาย โดยมี

องค์ประกอบที่สำคัญ คือ องค์ประกอบด้านนโยบาย และองค์ประกอบด้านการปฏิบัติ นำมาบูรณาการเข้ากับหลักสัปปุริสธรรม 7 อันเป็นหลักคำสอนของพุทธศาสนา ได้แก่ คือ 1) อัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2) อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล 3) อตตัญญตา รู้จักตน 4) มัตตัญญา รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา 6) ปริสสัญญตา รู้จักชุมชน สังคม และ 7) ปุคคลัญญตา รู้จักบุคคล ซึ่งจะทำให้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาที่ยั่งยืนต่อไป ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2566). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ของคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. <https://science.mahidol.ac.th/sdgs/sdgs-17/>
- จินตนา สุจางนันท์. (2556). การศึกษาและการพัฒนาชุมชนในศตวรรษที่ 21. โอเดียนสโตร์.
- ธนากร สังเขป. (2556). การพัฒนาที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 2). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทิยาภรณ์ หงษ์เวียงจันทร์. (2559). การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

- บุญช่วย ศิริเกษ, ชีชนพงศ์ ศรจันทร์, พระครูปลัดจักรพล สิริโร และพิมพ์อร สดเอี่ยม. (2565). สัมปยุตธรรม 7 กับการบริหารองค์การ. *Journal of Modern Learning Development*, 7(8), 368-385.
- ประเทืองสุข ยังเสถียร. (2559). การออกแบบวิธีการแก้ปัญหาของผู้เรียนโดยใช้สัมปยุตธรรม. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, 31(2), 2-6.
- ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์. (2562). การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. มิน เซอร์วิส ซัพพลาย.
- พรรณอร อุซุภาพ. (2562). *การศึกษาและวิชาชีพครู*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2544). *พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21* (พิมพ์ครั้งที่ 14). พิมพ์สวน จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 20). มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจารณ์ พานิช และปรียาภรณ์ มั่นตะจิต. (2563). *การศึกษาคุณภาพสู่ระดับโลก*. มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับเดิม*. พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- สหประชาชาติ ประเทศไทย. (2566). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 4 การศึกษาที่มีคุณภาพ สร้างการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน. <https://thailand.un.org/th/sdgs/4>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *รายงานสังเคราะห์ตัวชี้วัดด้านการศึกษาไทยตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน*. พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *รายงานวิจัยการพัฒนาศึกษานานาชาติเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก*. พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- โสภณ ภูเก้าล้วน และฐิติวรรณ สิ้นธุ์นอก. (2557). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์สำหรับผู้จัดการในสายงานในทศวรรษหน้า*. แพลน พรินติ้ง จำกัด.
- อุดมพร ชื่นไขบุญ. (2555). สัมปยุตธรรม: หลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์. *วารสารรวมคำแห่ง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 31(1), 1-23.
- Covey, S. R. (2004). *The 7 habits of highly effective people*. Franklin Covey.
- UNESCO. (1979). *Terminology of adult education*. N.p.